

סממטר ב - דף 4 - מסכת ברכות דף נו ע"א

[בר הדיא מפשר - נו ע"ב 'הגוף הגוף...סימן']

הסוגיה השבוע ממשיכה את העיסוק בחלומות. בדף נה שלמדנו בשבוע שעבר, הדיון בחלומות הוא עקרוני - כיצד יש להתייחס ולהגיב לחלום. המשך הסוגיה שנלמד השבוע עמוס בסיפורים ודוגמאות - כשהמשימה לדלות מהם את העקרונות קשה יותר. ההרחבות השבוע לא ירדו לכל פרט ולכל דוגמא ומומלץ למי שמסיים לעיין במאמרים הנספחים משבוע שעבר.

! **חשוב:** ביום רביעי בערב, במקום אורי יעביר את השיעור המסכם ד"ר חיים וייס, שעבודת הדוקטורט שלו היתה על 'מסכת החלומות' אותה אנו לומדים. הסדר יתחיל כרגיל ב19:00 והשיעור עצמו ב19:50. גם משתתפי השיעור של יום חמישי בבקר (שיתקיים כרגיל) מוזמנים.

בר הדיא

- מה מלמדת העובדה שפתרון החלום תלוי בנתינת שכר? האם זה בא להגחיך את הפתרון? האם רבא ואביי לקחו אותו ברצינות? קחו בחשבון שמצבו הכלכלי של רבא היה טוב בהרבה מזה של אביי (כדאי לקרוא עליהם באנצ' מרגליות)
- האם הפתרונות/החלומות התגשמו?
- בר הדיא היה מ'הנחות' תלמידים שהיו נודדים בין א"י ובבל ומעבירים שמועות ומסורות. מה ניתן ללמוד מכך שאביי ורבא - גדולי הדור בבבל, נזקקו לו לפתרון החלום? מי חזק יותר למסקנת הסיפור?
- מדוע כעס רבא? - ראו את פירושו של ר' יצחק עראמה:

ספר עקידת יצחק - שער כט

ולזה היה פותר חלומותיו לפי ענייניו ולפי העתים שעברו עליו, תדע שכן הוא שהרי א"ל דו"ו דפטר חמרו גהיט בתפלך, ועיין רבא ואשכח. ואין לומר שנעשית כן מפני פתרונו, וגם לא היה יכול לפתור כן לאביי אחר שלא נהיה, ומאי דרתח עליה משום דאשכח בספרים כל החלומות הולכין אחר הפה, לפי שכבר היה יכול לפתור לו מצדדים אחרים בלתי מבהילים ולזרוז על הרעות העתידות, כמו שהיה לבו חולה עליו, על דרך שאמר דניאל (ד') מרי חלמא לשנאך ופשריה לערך, ואמר (שם) חטאך בצדקה פרוק וכו', וכמו שאמרו ז"ל (שבת י"א ע"א) יפה תענית לחלום כאש בנעורת וכו' והוא לא עשה, אבל הגיד לו את כל הרעות ההנה כאויב ומתנקם משום דלא יהיב ליה מידי,

כל החלומות הולכים אחר הפה

- מה פירושה של קביעה זו? הפה של מי?
- ר' אברהם אבן עזרא מתקשה לקבל את הכלל - מדוע?

אבן עזרא בראשית פרק מ פסוק ח

וטעם הלא לאלהים פתרונים כי פתרון החלומות לשם הוא, כי הוא יודע העתיד, והראה בחלום מה יהיה למי שירצה, ואם אני אפתור אותו לטוב או לרע, לא יועיל ולא יזיק. ואחר שהדבר כן, ולשם פתרון כל החלומות אל תחושו שתספרו חלומותיכם לי. וכל החלומות הולכים אחר הפה דברי יחיד הם:

- ראו עוד פירוש מענין:

ספר ישמח משה - פרשת וישב דף פח/א

ועוד י"ל כפשוטו על הפסוק ויוסיפו עוד שנוא אותו על חלומותיו וגו', לפי שהתגאה עליהם לאמר אני אמלך, ושמא תאמר אדרבה היה ראוי להם לבקש אהבתו דאולי הוא חלום אמיתי, לזה אמר ועל דבריו, לפי מה ששמעתי לפרש כל החלומות הולכין אחר הפה (ברכות נ"ה ע"ב), ר"ל לפי מה שהפה של אותו אדם רגיל לדבר, אם אמת מראין לו חלום אמת, ואם שקר שקר, והם החזיקו אותו לשיטתם לשקרן בהבאת דבתם, ולכך היה החלום בעיניהם דבר נקלה, וזה המאמר ועל דבריו, ולכך לא היה קנאה רק שנאה, ורק אחר כך כששמעו הפתרון מפי יעקב שנתכוון בפתרונו לאמת חלומו, ואז הבינו דחלומו חלום אמיתי ונתוודע להם דוהנה השמש (בראשית לז ט), מוסב על יעקב אשר מקודם לא היו יודעים מזה, וכמבואר במדרש (ב"ר פס"ח י') דאמר יעקב מי גילה ליוסף ששמי שמש, אז ויקנאו בו (בראשית לז יא), והבן.

קללת חכם

- בר הדיא חושש מקללתו של רבא כי קללת חכם אפילו על חינם היא באה. המקור לקביעה זו מובא במסכת מכות:

תלמוד בבלי מסכת מכות דף יא עמוד א

אמר רב יהודה אמר רב: קללת חכם אפי' בחנם היא באה. מנלן? מאחיתופל, שבשעה שכרה דוד שיתין קפא תהומא, בעא למישטפא לעלמא, אמר: מהו לכתוב שם אחספא ומישדא בתהומא דליקו אדוכתיה? ליכא דאמר ליה מידי; אמר: כל היודע דבר זה ואינו אומר - יחנק בגרונו! נשא אחיתופל ק"ו בעצמו, אמר: ומה לעשות שלום בין איש לאשתו, אמרה התורה: שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים, לכל העולם כולו לא כל שכן, א"ל: שרי; כתב שם אחספא שדי אתהומא, נחת וקם אדוכתיה; ואפ"ה כתיב: [מואל ב' י"ז] ואחיתופל ראה כי לא נעשתה עצתו ויחבוש את החמור ויקם וילך אל ביתו (ואל) [אל] עירו ויצו אל ביתו ויחנק וגו'. א"ר אבהו: קללת חכם אפילו על תנאי היא באה. מנלן? מעלי, דקאמר ליה [עלי] לשמואל: +שמואל א' ג'+ כה יעשה לך אלהים וכה יוסיף אם תכחד ממני דבר, ואף על גב דכתיב: [שמואל א' ג'] ויגד לו שמואל את כל הדברים ולא כחד ממנו, [ואפ"ה] כתיב: [שמואל א' ח'] ולא הלכו בניו בדרכיו וגו'.

- מהו הפסול בקללה? האם יש משמעות לקללה כאשר המקולל לא שומע? האם הקללה פועלת באמת או שעיקר השפעתה היא פסיכולוגית?
- ראו דעות שונות (של הרמב"ם, הרמב"ן, אבן כספי, רבנו בחיי וספר החינוך) שמלקטת נחמה ליבוביץ בעיונים לספר ויקרא עמ' 246 – 250 (נמצא בארון)
- בשבת הקרובה נקרא את פרשת בחקותי ובה הברכה והקללה – ראו כיצד השפיעה אמרה זו על מנהגי הקריאה: בספר חסידים (סימן תשס"ו) כתב בשם הראשונים, שהיו קוראים עם הארץ לפרשת התוכחות, כדי שלא יהא אדם חשוב קורא הקללות ויתקיימו דבריו, ונאמר ומקללך אור.

בספר ננסת הגדולה (בסימן רפב) כתב:

'היה נראה שאין לקרוא חכם לפרשת התוכחות והקללות, משום דקי"ל (מכות יא א) קללת חכם אפילו על חנם היא באה. ועכשיו אני רואה שאין זה כלום, שלא נאמר כן אלא במתכוין לקלל, אבל בקורא בתורה תוכחות וקללות שאין כוונתו לקלל אין באלו חשש כלל'.

היום נוהגים בהרבה קהילות שבעל הקורא עולה בעצמו בזמן קריאת הקללות על מנת שלא לקרוא לאף אחד מהקהל.

חלומות בעקבות יין ונבואה קטנה

- בסוף נז ע"א - תחילת נח ע"ב מובאת גישתו של ר' יוחנן לחלום – נסו לאפיינה? במה נחלק על התלמיד ששנה לפניו?
 - רבנו בחיי מחלק בין שלושה סוגי חלומות? רבינו בחיי על בראשית פרק מא פסוק א
- ודע כי החלומות מפני ג' סבות. מפני מאכלים, מפני מחשבות, מפני חזוק הנפש. המאכלים מולידים גסות ומעלין עשן אל המוח, והחלום הבא בסבת זה הכל עניני הבל ודברים בטלים. החלום הבא בסבת מחשבות הוא כשאדם מחשב בהם תדיר, ומכח ציור המחשבה שהוא מחשב בהם ביום יראה אותם בלילה, הוא שכתוב בנבוכדנצר (דניאל ב) רעיוניך על משכבך סליקו. והחלום הבא מפני חזוק הנפש הוא האמתי הראוי מכלם שהוא מכחות הנפש, שכח המדמה מצייר בעת השינה הדברים המורגשים שכבר חשב בהם והשיגם בהקיץ וחקקם בדמיונו, ובשעת השינה שההרגשות בטלות הכח הזה מתחזק בו עד שיהיה הענין נדמה לו כאלו ראה אותו בהרגש, והחלום הזה צודק כשהכח המדמה חזק באדם והוא שבא לאדם מבלי שיהרהר בו ושלא על דרך הרגילות כלל, וזו היא נבואה קטנה שאמרו רז"ל שנתנו לשוטים ולתינוקות, מפני שאין להם דעת ולא הטריחו חושיהן בהקיץ להשכיל בדברים המורגשים ולעצור אותם בדמיונם, ולפיכך כל מה שהכח המדמה שלהם ישתלם להם בהקיץ ישתלם להם בעת השינה שהם מדמים דברים אמתיים ומתקיימים, והחלומות שהם מהמין הזה הם באים בין לצדיקים בין לרשעים מבלי שיהרהר אדם בענין זה כלל, ורצה הקב"ה להחלים את פרעה ולהפעים רוחו בחלום ולסכל עצת חרטומיו וחכמיו כדי להעלות את יוסף אל המעלה ההיא:
- האם קבלת חלום כנבואה מלמדת על מעלת החולם?

חלום ופסוקים

פסוקים רבים משמים לפתרון חלום. רבים מהמסמלים מפורשים ע"י פסוקים – מדוע? מזה אומר על תפיסת החלום? מה הקשר בין חלום לבין התורה?

דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין

כלל זה מוזכר בדברי חז"ל בכמה מקומות. התנא הנוקט בגישה זו הוא ר' מאיר. ראו למשל:

תלמוד בבלי מסכת גיטין דף נב עמוד א

ההוא אפוטרופוס דהוה בשבבותיה דר' מאיר, דהוה קא מזבין ארעתא וזבין עבדי, ולא שבקיה ר' מאיר; אחוה ליה בחלמיה אני להרוס ואתה לבנות, אפילו הכי לא אשגח, אמר: דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין.

תלמוד בבלי מסכת הוריות דף יג עמוד ב

... (ר' נתן ור' מאיר הסתכסכו עם רשב"ג, כדאי לקרוא את כל הסיפור) אחוה להו בחלמייהו זילו פייסוהו [לרבן שמעון ב"ג], רבי נתן אזל, רבי מאיר לא אזל, אמר: דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין.

רמב"ם הלכות זכיה ומתנה פרק י הלכה ז

הרי שהיה מצטער על מעות שהניח לו אביו ולא ידע היכן החביאם ואמרו לו בחלום כך וכך הם במקום פלוני הן ושל פלוני הן ושל מעשר שני הן, ומצאו במקום פלוני שנאמר לו ובמנין שנאמר לו, זה היה מעשה ואמרו חכמים דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין.

- כיצד עומד כלל זה ביחס לסוגיתנו?

סיכום

- רשמו לעצכם את כל האמירות העקרוניות לגבי טיבו של החלום המופיעות בסוגיה (כמו: חלום אחד מששים בנבואה, כל חלום ולא טווח, כל החלומות הולכים אחר הפה, ועוד) ונסו לסדרן – מהן העמדות השונות? האם ניתן לקבוע עמדה כללית של הסוגיה כלפי חלומות?
- הריטב"א מנסה ליישב ביחד כמה תפיסות סותרות לגבי החלום – האם הדבר עולה בידו לדעתכם:

חידושי הריטב"א מסכת תענית דף יב עמוד ב

רב יהושע בריה דרב אידי איקלע וכו' עד אמר רב חמא בר גוריא אמר רב יפה תענית לחלום כאש בנעורת. פירוש אע"פ שבדברים דעלמא אמרו חכמים דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין (סנהדרין ל' א'), ואפילו בזה שיש צורך איסור, מ"מ כשבא לו התעוררות בחלום על עניני עצמו ראוי לו לחוש לדבר אם רואה עצמו נבהל ונפחד, שזה ודאי הערה מן השמים הוא שבא עליו שיחפש במעשיו ויחזור בתשובה, ועל הדרך הזה אמרו בפרק קמא דנדריים (ח' א') במי שנידוהו בחלום שילך לפני עשרה דתנו הלכתא ויתירו לו, והטעם לענין שאמרנו כי הערה הוא מן השמים שעשה נסתרות והיה צריך לנדות, או היו נגלות, או שעשה עבירות חמורות שהוא נזוף לשמים, ומתוך שיטרח בכל זה יפשפש במעשיו, ואותן חכמים יורוהו דרכי התשובה, ולפיכך כל שרואה חלום שמפחידו ראוי לו להתענות ולחזור בתשובה, ואף דשמואל כי הוה חזי חלמא בישא הוה אמר החלומות שוא ידברו (ברכות נ"ח ב'), לא לפטור עצמו מתענית היה אומר כן, אלא לפתור החלום לטובה, שכל החלומות הולכין אחר הפה כדוהטא כולה סוגיא בפרק הרואה (נ"ו ב') הרואה כן יאמר פסוק פלוני קודם שיקדמונו אחר (בפ' פ'), אבל כשלא היה דעתו מתיישבת בכך היה מתענה שהמימרא הזו של רב לא חלק עליה שמואל ולא שום אדם, והתענית יפה לו לבטל הגזרה לגמרי שלא ישאר ממנה כלום ככלות האש מן הנעורת במהרה ועד גמירא, וכן בדין שזה שהתעורר מפני דברי חלומות לחפש בדרכיו ולחזור בתשובה [נ"א: הראה] בנקיון לבב ורוח נדיבה לשם כמו שהיה עושה על פי נביא או חכם ובודאי תשובתו שלימה היא ומקובלת יפה, ולפיכך אמרו בו ביום קודם שתתקדר דעתו ויסור פחד לבו כדי שירא מאד ויעשה תשובה גמורה, וגם שיראה שהוא חושש מאד לרוח חלום שיערה עליו ממרום כי כשמאחר אותו אחר שתתקדר דעתו לא יחזור בתשובה כראוי, וגם מראה עצלה וכמי שאינו חושש כל כך.